

РОЛЬ ПРИКЛАДУ У ВИХОВАННІ

Метою виховання є формування та розвиток особистості, а першочерговим завданням у цьому процесі є вплив на її свідомість. Результатом цього впливу мають бути знання, погляди, переконання, які стимулюють вчинки вихованця, моральну впевненість у суспільній необхідності й особистісній корисності певного типу поведінки та формують готовність до активного включення в передбачену змістом виховання діяльність.

Переконання формуються завдяки змістовному й емоційно забарвленому роз'ясненню суті ставлень людини до навколишнього середовища, норм і правил поведінки, розвитку свідомості почуттів особистості, яка виховується.

До найважливіших методів формування свідомості особистості зараховують навіювання, переконання і приклад [1].

Мета статті – з'ясувати виховну роль прикладу й доцільність його використання у змісті гуманістичного виховання молоді.

Дія прикладу як методу виховання ґрунтується на відомій закономірності: явища, які сприймаються зором, швидко і без зусиль зберігаються у свідомості, оскільки не потребують ні розкодування, ні перекодування, якого вимагає будь-яка мовленнєва дія. Тому приклад – найбільш прийнятний шлях до корекції поведінки тих, хто навчаються. Але корекція неможлива без самокорекції. Спираючись на ідеал, приклад, норми, які склалися, вихованець часто може сам змінити свою поведінку і регулювати свої вчинки, що можна назвати саморегулюванням. Дуже велике виховне значення в цьому випадку мають позитивні зразки і приклади поведінки та діяльності інших людей. Недарма зазначають, що для духовного розвитку особистості потрібно три умови: великі цілі, великі перешкоди і великі приклади. Ось чому в процесі формування особистісних якостей тих, хто навчається, широко застосовується позитивний приклад як метод виховання.

Багато мислителів і педагогів відзначали високу педагогічну ефективність цього методу. Давньоримський філософ Сенека стверджував, що важко привести до добра повчаннями, легко – прикладом. К.Д. Ушинський підкреслював: “Виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості, на виховання особистості можна впливати лише особистістю” [3].

Суть позитивного прикладу як методу виховання полягає у використанні кращих зразків поведінки і діяльності інших людей для збудження в учнів прагнення до активної роботи над собою, до розвитку й удосконалення своїх особистісних властивостей та якостей і подолання наявних недоліків.

Психологічною основою прикладу є наслідування. Завдяки йому учні оволодівають соціальним моральним досвідом. У процесі наслідування психологи виділяють такі три етапи:

- 1) безпосереднє сприймання конкретного образу іншої людини;
- 2) формування бажання діяти за зразком;
- 3) синтез самостійних і наслідувальних дій, що виявляється у пристосуванні до поведінки кумира [4].

Виховні функції прикладу різні: він може слугувати педагогу для конкретизації певного теоретичного положення; на прикладі можна довести істинність певної моральної норми; він є переконливим аргументом; може спонукати до певного

типу поведінки. Особливість виховного впливу прикладу полягає в тому, що він діє своєю наочністю і конкретністю. І що ближчий і зрозуміліший учневі приклад, то більшою є його виховна сила. Використання прикладу у вихованні потребує врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Так, у роботі зі старшокласниками і студентами виходять з того, що вони вже не сліпо наслідують приклад, а критично ставляться до пропонованого їм взірця. Хоча, на жаль, іноді учні наслідують не те, що гідне цього.

Одним із недоліків виховання на позитивному прикладі є поверхове розкриття його суті, простий перелік позитивних героїв художніх творів, кінофільмів, кращих учнів без детального, образного й емоційного аналізу.

Окрім позитивних прикладів у виховній роботі використовуються також і негативні. На них спираються, зокрема, тоді, коли йдеться про правове, антиалкогольне та інше виховання, щоб показати недоцільність наслідування негативних явищ. Прийоми застосування таких прикладів: громадський осуд негативних проявів у житті колективу; протиставлення аморальним вчинкам кращих зразків високоморальної поведінки; розкриття на конкретних і відомих учням прикладах наслідків аморальної та асоціальної поведінки. Аналізуючи негативні факти з життя, слід прагнути, щоб у тих, хто навчається, сформувався осудливе ставлення до правопорушення, морально-правова стійкість до зла, наголошувати на шкідливості наслідування не гідного прикладу.

У процесі виховання використовуються найрізноманітніші приклади. Це, передусім, епізоди з життя і діяльності відомих людей – учених, письменників, громадських діячів та ін. Дослідження психологів свідчать, що ідеали молодших школярів і підлітків втілюються в основному в конкретних людях. У старших класах й у ВНЗ великого значення набувають узагальнені ідеали. Тому важливо використовувати образи героїв літературних творів і кінофільмів. Таким чином, читання художньої літератури з форми відпочинку перетворюється на дієвий засіб виховання й самовиховання молодих людей. Важливо допомогти обрати для читання такі книги, які навчали б правильно поводитись. При цьому необхідно привчати до осмисленого читання, до аналізу вчинків і дій героїв літературних творів, до зіставлення їх з особистою поведінкою.

Велике значення має й вибір кінофільмів, театральних вистав для колективного перегляду й обговорення. Добре, коли вони дають привід для роздумів, допомагають тим, хто навчається, зрозуміти складні почуття і думки інших людей.

Важливе значення у виховній роботі мають приклади добросовісної поведінки, праці і навчання, які виявляють кращі учні. Проте їх необхідно тактовно використовувати. Приклади позитивної поведінки кращих учнів не повинні перетворюватися на нудне моралізування і зводитися до постійних розповідей про “добродесних хлопчиків і дівчаток”. Наводячи приклади кращих учнів, потрібно загострювати увагу не стільки на їх вихвалянні, скільки на осмисленні моральної суті їх вчинків, щоб не вносити до учнівського середовища суперництва і не протиставляти тих, хто навчається, один одному.

Слід зауважити, що деякі учні не завжди вдумливо ставляться до оцінювання тих прикладів, які вони переймають. Між тим у ряді випадків ці приклади мають негативний характер. Так, наслідуючи ризикований приклад своїх товаришів, окремі учні виявляють “сміливість”, стрибаючи з другого поверху будівлі або беручи участь у крадіжці тощо. У цих випадках велику роль відіграють роз’яснювальні заходи, колективні й індивідуальні бесіди, а головне – організація позааудиторної роботи.

Коли говорять про вплив прикладу товаришів, то йдеться не лише про найближчих товаришів, а й про весь колектив. Відомо, наприклад, що дисциплінована поведінка на занятті більшості з тих, хто навчається, здійснює сприятливий вплив на неорганізованих учнів. Наслідуючи приклад товаришів, вони прагнуть не порушувати дисципліну й порядок. Дружня й активна участь у громадському житті більшості зазвичай сприяє залученню до нього тих учнів, які не відзначалися активністю. Знову ж таки, наслідуючи своїх товаришів, вони непомітно захоплюються роботою всього колективу.

Особливо великий вплив на формування свідомості та поведінки молодшої людини здійснює особистість вихователя, його моральне обличчя. Цей вплив за своїм значенням ні з чим не можна порівняти і нічим не можна замінити. Особистий приклад вихователя впливає на учня незалежно від його волі й бажання. Жодні слова викладача не можуть дати такого чіткого уявлення про правила поведінки, як його вчинки й дії. Вихованці постійно спостерігають, як викладач поводить себе на занятті й у житті, як він одягнений, як поводить з людьми, які його оточують. Їх цікавить те, як він відгукнеться на ту чи іншу подію, як ставиться до своїх обов'язків. Особливо високо цінується у вихователів цілісність характеру, вимогливість до себе й інших, завзятість і наполегливість у досягненні поставленої мети. Ці якості значно підвищують силу виховної дії викладача. Ще К.Д. Ушинський зазначав, що вчитель зі слабким духом, із способом мислення та дій, що змінюється ніколи не розвине сильного характеру. Щоб виховати учнів мужніми, правдивими та чесними, викладач повинен сам бути таким. Як не пояснюй, як не вимагай, але якщо немає конкретного прикладу, то важко досягти позитивних результатів у вихованні.

На формування і розвиток молодшої людини значний вплив має приклад батьків, старших членів сім'ї. А.С. Макаренко зауважував, що молодь виховує все: люди, речі, явища. Але найбільше все ж таки люди. При чому на першому місці перебувають батьки, які постійно впливають своєю поведінкою, моральними якостями. При поясненні своїх вчинків ті, хто навчаються, зазвичай посилаються на поведінку старших. Повсякденну поведінку батьків А.С. Макаренко розглядав як вирішальний засіб виховання. Тому великого значення він надавав організації сімейного життя, поведінці батьків [2]. Характер стосунків дітей і батьків накладає серйозний відбиток на свідомість і поведінку вихованців.

Беручи до уваги важливість використання прикладу як методу виховання, вважаємо за доцільне застосовувати його під час викладання різноманітних дисциплін у ВНЗ. Особливо це стосується дисциплін гуманітарного циклу, зокрема іноземної мови.

Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов полягають у тому, що головним завданням іншомовної освіти стає духовне вдосконалення тих, хто навчається, під час освоєння нової культури в її діалозі з рідною. Це відкриває широкі можливості для використання прикладів, узятих як з рідної, так і іноземної культур, на заняттях з іноземної мови.

Висновки. Приклад є потужним чинником формування свідомості особистості. Використання цього методу виховання в навчальному процесі є доцільним, оскільки він дає змогу конкретизувати прагнення, ідеали тих, хто навчається, переконати в доцільності певних поглядів і вчинків, стимулювати самовиховання.

Література

1. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Харків: ОВС, 2002. – 400 с.
2. Макаренко А.С. Твори: в 7 т. / А.С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 6. – 456 с.
3. Ушинський К.Д. Педагогические идеи / К.Д. Ушинский. – М.: Знание, 1971. – 437 с.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ped.sumy.ua/>.